

Обушний С. М.,

аспірант Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ПРИВАТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН З РОЗВИНЕНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

На початку ХХІ ст. політичні партії у більшості країн світу продовжують залишатися важливим інститутом політичних систем. Цей інститут для виконання своїх функцій потребує значних фінансових ресурсів, які, зазвичай, складаються щонайменше з п'яти основних джерел: вступні і членські внески; приватне фінансування (пожертви від приватних юридичних та фізичних осіб); підприємницька діяльність партії; інституційні пожертви (профсоюзи, різного роду організації бізнесу тощо) та державне фінансування (пряме виділення коштів, послуги, пільги, безкоштовний ефірний час на державних телевізійних каналах, податкові пільги тощо).

Останнім часом поповнення партійних бюджетів із традиційних джерел (членські внески, інституціональні пожертви) постійно скорочуються, натомість збільшуються надходження до партійної казни від підприємницької діяльності партії та приватного фінансування.

У ряді західноєвропейських країн з розвинутою економікою суттєво збільшилось і державне фінансування політичних партій. Причому таке фінансування проводиться диференційовано, відповідно до чинного в країні законодавства.

У пропонованій статті висвітлюється одна з важливих складових бюджету політичних партій – їх приватне фінансування. Необхідність дослідження цього виду бюджету політичних партій зумовлена тим, що, по-перше, приватне фінансування є альтернативою державному фінансуванню, хоч містить у собі не менш гострі суперечності, аніж державне. І, по-друге, сьогодні приватне фінансування є визначальним у бюджетах більшості політичних партій західноєвропейських країн з розвинутою економікою.

Відомо, що пожертви юридичних та фізичних осіб політичним партіям, хоч і надаються добровільно, однак далеко небезкорисно. І тут доречними є слова, сказані “залізною леді” Великобританії Маргарет Тетчер: “Безплатний сир буває лише в мишоловках”.

Відтак, важко не погодитися з твердженням, що суто громадський інтерес не властивий бізнесу за своїм визначенням. Слід пам'ятати, що реалізація економічних інтересів бізнесу багато в чому залежить від його підтримки політичними структурами. Одним із надійних шляхів забезпечення цього є фінансування політичних партій. І це добре розуміють приватні спонсори, кожний із яких, надаючи певну суму пожертв, переслідує той чи інший інтерес.

Політика, — зауважує О. Шумельда, — завжди притягує до себе власників тіньових капіталів, адже вона є водночас і джерелом величезних прибутків, і вдалим способом легалізації вже існуючих тіньових грошей¹.

Так, “добровільна” пожертва може бути зроблена, щоб заручитися політичною підтримкою у парламенті задля одержання різного роду замовлень, у тому числі і державних ліцензій, або певних посад. Зазвичай, “добровільні” пожертви частіше одержують праві та правоцентристські політичні партії, рідше — ліві ті лівоцентристські.

Така ж меркантильність покладена в основу фінансової підтримки й інших громадсько-політичних об’єднань. Іноді подібна підтримка спричиняє виникнення різного роду корупційних зловживань, зрощення політики та бізнесу, влади та бізнесу тощо.

Особливе місце у процесі такого зрощення посідають хабарі та використання владних повноважень, котрі, по-суті, пов’язують усіх учасників політичного механізму.

На основі цих двох форм партійних доходів американський фінансист Патіль виділяє два підходи, що використовуються правлячими партіями з метою зміцнення свого фінансового становища:

1) “толгейтинг” — коли власники державних ліцензій і концесій повинні регулярно поповнювати бюджет партії влади; і 2) кикбек — платежі, які сплачуються партії влади і складаються з відрахування певного відсотка від вартості отриманих державних замовлень².

Безсумнівно, що такого роду партійні прибутки сприяють встановленню корупційних схем між правлячою партією і приватними компаніями. Прагнення партійних функціонерів не втратити джерело фінансування спонукає їх розраховуватися зі спонсорами різного роду послугами, у тому числі наданням депутатських мандатів, посадами в органах влади тощо.

Отже, навіть якщо гроші надходять виключно до партійної казни і немає особистих корисних мотивів, все одно провокується корупція. Вивчення таких схем є актуальним і для України, особливо в умовах впровадження пропорційної виборчої системи, у якій головним суб’єктом виборчого процесу стають політичні партії.

Сьогодні є очевидним, що без значних фінансових субсидій політичні партії України не зможуть виконати покладені на них виборчі функції. Відтак, кожна українська політична партія, що має можливість одержувати кошти із приватних джерел, повинна використовувати їх за призначенням, згідно з положеннями виборчого законодавства, в іншому разі вона стає розсадником корупції та збагачення партійних функціонерів. Наразі вивчення зарубіжних підходів приватного фінансування діяльності політичних

¹ Шумельда О. Фінансування українських політичних партій: залаштунковий погляд // Реалії політичного фінансування в Україні: Матеріали “круглого столу” (29 квітня 2002 р.).

² Nassmacher, Karl-Heinz. Comparing Party and Campaign Finance in Western Democracies, 1993. In Arthur B. Gunlicks ed., Campaign and Party Finance in North America and Western Europe. Boulder: Westview Press. — P. 59.

партій країн з розвинутою демократією, системи контролю за їх використанням є важливим і необхідним як з теоретичного, так і з практичного погляду, оскільки такий досвід може бути повчальним для сучасної української політичної реальності.

У низці зарубіжних фінансово-економічних праць, зокрема Гідлунда³, Рьомелле⁴, К. Джанда⁵, К.-Х. Нассмахера⁶ та інших, запропоновано підходи щодо розподілу (типів, форм) фінансування діяльності політичних партій, проводиться аналіз місця і ролі приватного фінансування в їхній діяльності тощо.

Так, Гідлунд поділяє фінансування діяльності політичних партій на суспільне і плутократичне, особливий акцент він робить на аналізі останнього, оскільки плутократичне фінансування є вихідним пунктом появи корупції в партійному середовищі. При цьому Гідлунд виходить із того, що саме гроші, отримані у вигляді хабаря, по-суті, від зловживання службовим становищем є плутократичними.

Рьомелле на основі аналізу корпоративних пожертв на діяльність політичних партій чотирьох країн приходять до висновку, що єдиною їх альтернативою є фінансування з боку багатих місцевих або іноземних приватних осіб. Тільки так можна зменшити залежність від корпоративних донорів, “дахом” яких нерідко стають політичні партії.

Країни з розвинутою економікою активно займаються впровадженням ухваленної системи обмежень і противаг з тим, щоб кошти, одержані від приватних інвесторів, спрямовувалися за призначенням, а не у кишені партійних функціонерів.

Вітчизняна ж фінансово-економічна наука поки що дослідженню проблем приватного фінансування діяльності політичних партій, а значить і контролю за їх використанням, приділяє небагато уваги. Наразі, автору не вдалося познайомитися з такого роду працями вітчизняних дослідників.

У західноєвропейських країнах фінансово-економічна наука у плані дослідження фінансування діяльності політичних партій накопичила певний досвід. Так, практично в усіх країнах континентальної Європи нині не існує обмежень на обсяги витрат і добровільних пожертв до фондів політичних партій. Виняток становлять декілька країн Європи (Іспанія, Австрія, Швеція), у яких не впроваджено систему податкового стимулювання внесків на проведення політичних кампаній, що, по-суті, є правилом на північноамериканському континенті. Такий підхід, вважають західноєвропейські вчені-фінансисти, поступово може витіснити корупційні схеми, створені у партійному середовищі.

Деяко складнішими для економічного обрахування одержаних доходів політичних партій є субсидії, що надають приватні засоби масової інформації

³ *Gidlund*. As well as Etzioni 1984 and Landfried (1990), 2nd ed., 1994. — P. 42.

⁴ *Rommele*. A for the US, Canada, the UK and Germany, 1995.

⁵ *Джанда К.* Сравнение политических партий: исследование и теория. — В кн.: Современная сравнительная политология: Хрестоматия. — М., 1997.

⁶ *Nassmacher, Karl-Heinz*. Comparing Party and Campaign Finance in Western Democracies, 1993. In Arthur B. Gunlicks ed., Campaign and Party Finance in North America and Western Europe. Boulder: Westview Press.

та власники приватних клубів, актових залів для проведення зборів, мітингів тощо. Такі послуги є нічим іншим, як субсидіями в натуральній формі, й в багатьох країнах вони широко використовуються політичними партіями.

Одним із засобів непрямой допомоги політичним партіям є податкові пільги, що надаються підприємствам, окремим громадянам у разі здійснення ними політичних пожертв. Такі умови створюють прецедент, коли окремі партії одержують не лише добровільні субсидії, але й часом вдаються до здирництва. Зазначена практика широко розповсюджена в Канаді, де залучення великих грошей для діяльності політичних партій здійснюється дрібними сумами⁷.

Відтак, держава, встановлюючи для жертводавців податкові пільги, тим самим стимулює приватне фінансування політичних партій.

У кожній країні національне податкове законодавство визначає різні правила надання податкових пільг для приватних пожертв. Наприклад, у Канаді податок на прибуток знижується на 75 %, якщо сума пожертв – до 100 дол., на 50 % – до 450 дол. і на 33,3 % – вище 600 дол.

Приватне фінансування діяльності політичних партій законодавчо стало регулюватися порівняно недавно, з 60-х рр. минулого століття. Сьогодні ж воно регулюється законодавством у більшості країн. Обмежуються не тільки види джерел, але і види суб'єктів приватного фінансування політичних партій. Загальним і найбільш суттєвим є обмеження розмірів добровільних приватних пожертвувань. “Основне призначення лімітів на добровільні пожертви, – вказує канадський вчений Ф. Сайдл, – це відвернути й заборонити грошові пожертвування, розмір та джерела яких можуть викликати підозру”⁸. У законодавчому плані це завдання вирішується різними способами. Водночас слід мати на увазі різницю між цільовим та нецільовим фінансуванням, встановленим законодавством ряду країн. Ліміти нецільового фінансування встановлюються, як правило, законами про політичні партії (Австрія, Німеччина). При цьому застосовуються два способи лімітування. Перший полягає в тому, що обмежується сума щорічних пожертвувань окремих фізичних та юридичних осіб (Іспанія) або загальна сума щорічних пожертвувань. При другому способі сума окремих пожертв майже не обмежується, а вказується лише та сума, яку партія має навести у своєму фінансовому звіті, прізвище, адреса жертводавця, а для юридичної особи – її назва (в Австрії ця вимога поширюється на внески вище 30 тис. шилінгів, у Німеччині – 20 тис. марок, у Греції – 200 тис. драхм).

Найбільш поширеним є перший спосіб, що здійснюється у двох варіантах. В одних країнах закон встановлює однакові ліміти щорічних внесків як фізичних, так і юридичних осіб (наприклад, в Іспанії максимальна сума для них складає 10 млн песет), в інших – ці ліміти є різними.

У ряді країн законодавство визначає для окремих юридичних осіб додаткові вимоги щодо оформлення добровільних пожертвувань.

⁷ *Нассмакхер Карл-Хайнц*. Порівняльний аналіз фінансування політичної діяльності у країнах з розвинутою демократією // *Політичні фінанси: регулювання і практика: Міжнарод. конф.* – К.: 2002. – С. 61.

⁸ *Право и многопартийность в России: Сб. статей и материалов.* – С. 82.

Для субсидіювання виборчих кампаній, які проводять політичні партії, виборче законодавство встановлює ліміти цільового приватного фінансування. У такому випадку застосовуються охарактеризовані вище засоби: або встановлюється максимальна сума окремих пожертвувань – однакова чи різна для фізичних та юридичних осіб (Болгарія, Польща, Росія), або максимальна сума, з перевищенням якої вимагається публікація у фінансових звітах партії прізвища (назви) та адреси жертводавця. Наприклад, в Австралії – це внески протягом року до 1500 австр. дол.

Втім, слід підкреслити, що у деяких країнах важко розмежувати нецільове і цільове приватне фінансування політичних партій, бо закон чітко не визначає часових меж виборчої кампанії (Великобританія, Німеччина), у зв'язку з чим неможливо виокремити виборчі дії партій з їх поточної політичної діяльності. Це призводить до того, що приватні суб'єкти одержують можливість авансувати виборчі витрати партій, не пов'язуючи таке фінансування безпосередньо з виборами. Наприклад, закон Німеччини про політичні партії лімітує внески, що здійснюються “протягом календарного року”.

Проте чіткий розподіл нецільового та цільового приватного фінансування має суттєве практичне значення – він дає можливість здійснювати активний контроль за джерелами коштів для такого головного виду партійної діяльності, яким є участь у виборчому процесі.

Основними об'єктами контролю за приватним фінансуванням політичних партій є: джерела фінансових ресурсів партій (контроль за використанням тільки дозволених джерел); прибутки, одержані з легальних джерел (контроль за дотриманням встановлених лімітів пожертвувань при загальному і цільовому фінансуванні, наприклад, при фінансуванні виборчих кампаній); витрати партій.

За порушення законів щодо використання коштів, одержаних з приватних джерел, передбачена юридична відповідальність не тільки самих політичних партій, але й їх посадових осіб. Така відповідальність встановлюється у різних формах. Це може бути конституційна, адміністративна, а в окремих країнах – і кримінальна відповідальність. Так, за одержання коштів з іноземних джерел законодавство ряду країн, переважно африканських, передбачає розпуск політичної партії.

Разом з тим у таких країнах, як Болгарія, Греція, Іспанія, Німеччина та деяких інших фінансування з іноземних джерел дозволяється, але з певними умовами та обмеженнями.

У Болгарії, наприклад, політичним партіям заборонено отримувати кошти від іноземних громадян та груп у розмірі, відповідно, вище 500 та 2 тис. дол., у Німеччині закон 1967 р. (у редакції 1994 р.) також дозволяє пожертвування іноземних громадян, але у розмірі не вище 1 тис. марок. Крім того, дозволено пожертвування (без встановлення ліміту) від громадян країн-членів Європейського Союзу, від господарських підприємств, активи яких більше ніж на 50 % складаються з власності німців, а також пожертви партіям національних меншин з країн, що межують з Німеччиною, де ці меншини є корінним населенням.

Закон Польщі “Про політичні партії” (1990) ст. 25 забороняє політичним партіям одержувати кошти “...від фізичних осіб, які не проживають на території Республіки Польща — за винятком польських громад, що мешкають за кордоном; від іноземних громадян, які проживають на території Республіки Польща”⁹.

Адміністративні порушення застосовуються до політичних партій, котрі одержали кошти з незаконних джерел або з порушенням встановлених розмірів. Так, у Болгарії кошти, отримані з незаконного джерела, вилучаються на користь держави.

Винятком із цього правила є законодавство Росії (Федеральний закон “Про громадські об’єднання”, “Про Рахункову палату Російської Федерації” тощо). Наразі у “Кодексі про адміністративні порушення” в Росії є дві статті, котрі все ж встановлюють адміністративну відповідальність за порушення деяких положень фінансування виборчих законів. Разом з тим у них не передбачена відповідальність за інші види фінансових порушень, зокрема за порушення, що виявлені після дати проведення виборів. Крім того, фізичні й юридичні особи взагалі не несуть відповідальності за порушення положень про фінансування виборчих кампаній. Обмежено контрольні повноваження і Рахункової палати Росії щодо фінансової діяльності політичних партій, оскільки вони не поширюються ні на приватне фінансування, ні на підприємницьку діяльність політичних партій.

Неоднаковий підхід і до регламентації деяких інших видів джерел та суб’єктів приватного фінансування, зокрема, стосовно анонімних пожертв юридичних осіб. В одних країнах вони повністю заборонені (Австрія, Болгарія, Росія), що є цілком виправданим, оскільки анонімність робить практично нездійсненним контроль над фінансовими джерелами партій (ними можуть виявитися й ті, що заборонені законом). Однак у деяких країнах анонімні пожертви дозволено, а обмежуються лише їхні розміри (наприклад, у Німеччині — не більше 1 тис. марок, в Іспанії — не більше визначеного процента від суми державної субсидії, одержуваної партією).

Значну частину партійних бюджетів складають пожертви від приватних фізичних та юридичних осіб, особливо в період проведення виборів. Законодавство окремих країн регламентує суму, що дозволена для внесення у виборчий фонд. У ст. 36 а Закону Польщі “Про політичні партії” зазначено: “Загальна сума внеску фізичної особи на користь виборчого фонду не може перевищувати еквівалент 15-ти мінімальних місячних зарплат, що діяв за один день до дати платежу”¹⁰.

Практика свідчить, що пожертвування від приватних юридичних осіб, які нерідко використовуються як засіб підпорядкування політичних партій корисним інтересам окремих груп фінансового й промислового капіталу, є однією з головних причин широко розповсюдженої політичної корупції. У цьому плані питання про допустимість таких пожертвувань набуло особли-

⁹ Закон Польщі “Про політичні партії” від 27.06.1990 // Політичні фінанси: регулювання і практика. — К., 2002. — С. 18.

¹⁰ Там само. — С. 21

вої гостроти. Найбільш радикальне його вирішення — заборона юридичним особам у будь-якій формі фінансувати політичні партії, що, однак, передбачається законодавством лише невеликої групи країн. Наприклад, парламент Франції у грудні 1994 р. після низки гучних політичних скандалів початку 90-х рр., пов'язаних із фінансуванням політичних партій великими компаніями, ухвалив закон, що повністю забороняє підприємствам фінансувати партії та виборчі кампанії.

Безумовно, що законодавчо закріплені положення про юридичну відповідальність посадових осіб, які порушують порядок використання коштів, підвищує ефективність зусиль у боротьбі з політичною корупцією.

Вище уже зазначалося, що найбільше порушень національних законодавств щодо фінансування діяльності політичних партій відбувається саме в приватному їх субсидіюванні, до якого застосувати фінансові правила обліку та звітності не просто. У багатьох європейських країнах найпоширенішим підходом є стандартизована форма звітності, що передбачає широке ознайомлення з нею громадськості.

Самі політичні партії зазвичай не зацікавлені у налагодженні такого роду системи фінансового контролю. Незважаючи на це, у країнах з розвиненою демократією діють певні правила (закони), котрі встановлюють відповідальність за порушення правил звітності та одержання коштів з приватних джерел, що законодавчо не заборонені.

За деякі порушення визначених законом правил у ряді країн передбачена юридична відповідальність як для політичних партій, так іноді і для партійних функціонерів. Наприклад, за порушення положень фінансової звітності встановлюється конституційна відповідальність. За таких умов політична партія може бути позбавлена права брати участь у виборах. Відповідно до ст. 11 закону про вибори парламенту Грузії 1995 р. політичні партії, що не представили у встановлений термін звіт, позбавляються отриманих ними мандатів, їм забороняється брати участь не тільки у виборах на місце вибулих депутатів, але і у наступних парламентських виборах.

І все ж, за порушення, пов'язані зі звітністю політичних партій та посадових осіб, найчастіше застосовуються різного роду адміністративні стягнення: грошові штрафи, конфіскація незаконно отриманих коштів, припинення державного фінансування, позбавлення пільг тощо. Так, відповідно до п.4, ст. 11 австрійського закону, кожна політична партія країни повинна у встановлений термін опублікувати звіт разом зі списком спонсорів. Невиконання цієї вимоги тягне за собою припинення виплати належних партії коштів до опублікування звіту.

На відміну від австрійського закону політичні партії Росії не несуть адміністративної відповідальності за те, що не представлено або не опубліковано звіти про витрату коштів на підготовку та проведення виборів, референдумів, натомість така відповідальність покладається на уповноваженого ними представника.

Посилення контролю за незаконним використанням коштів, одержаних від приватного фінансування політичних партій в західноєвропейських країнах, спонукає партійних функціонерів до пошуків таких шляхів, які б

формально давали можливість уникнути законодавчо врегульованих обліку і аудиту. Одним із них є так званий “лупхолс” (англ. – loopholes) – свого роду лазівки, котрі знаходять юристи політичних партій у законодавствах країн щодо фінансування політичних партій та відповідного контролю. “Лупхолс” – свого роду змагання між законодавцями та партійними босами. “В одній країні за іншою відбувається введення нових лупхолс і нових методів фінансування політики, які обходять існуючі правила. Більше того, надмірне регулювання має неочікувані наслідки. Воно як сильні наркотики з непередбачуваними побічними діями: побічна дія інколи більш шкідлива, ніж хвороби, страждання від яких вони покликані полегшити”¹¹.

Прикладів таких “обходів” фінансово-економічна наука накопичила багато. Одним із них є, зокрема, створення “партійних фондів” політичними партіями та різного роду дослідницькими організаціями, заснованими бізнес-корпораціями, що тісно співпрацюють з партіями, але на які не розповсюджується законодавство щодо заборони фінансування політичної діяльності тощо.

“Лупхолс” є зручною формою укриття великих дотацій від обов’язкового декларування як національними інвесторами, так і іноземцями. Так, найпростішим способом є розбивання великого внеску на кілька малих, зі зменшенням суми, встановленої законодавством, на одну чи декілька грошових одиниць. Наприклад, декларується сума не 10 тис. дол., а 9 999 дол. і т. ін.

Досвід наочно засвідчує, що побороти “лупхолс” неможливо. За таких умов західноєвропейські економісти-фінансисти рекомендують законодавцям ширше впроваджувати в субсидіювання політичних партій відкриті форми, що створить передумови для зменшення застосування лупхолс у практиці одержання прихованих коштів через підставні фонди, різного роду дослідницькі організації тощо.

Особливе місце в системі пожертвувань для політичних партій посідають неполітичні громадські об’єднання (різні організації та фонди), що у громадсько-правових відносинах також виступають як юридичні особи. Зазвичай, забороняються пожертви благодійних та релігійних організацій. Неоднозначно вирішується питання і про внески у партійну касу інших громадських об’єднань, зокрема, наймасовіших із них – профспілок. У деяких країнах профспілкам дозволено фінансувати політичні партії (Великобританія, Іспанія). Однак, наприклад, у Великобританії закон про профспілки 1984 р. встановлює певні обмеження: усі профспілки, що мають політичні фонди, повинні кожні 10 років проводити голосування щодо продовження збору коштів на політичні цілі. Як зазначають англійські фінансисти, голосування членів великих профспілок проти політичних зборів може серйозно позначитися на партійних фондах. Головним чином це стосується лейбористської партії, три чверті прибутків якої становлять внески профспілок. У іншій групі країн, особливо там, де заборонено пожертви приватних юридичних осіб, ця заборона поширюється і на громадські об’єднання, включаючи

¹¹ *Обушний М. І., Примуш М. В., Шведа Ю. Р.* Партологія: Навч. посіб. / За ред. М. І. Обушного. – К.: Арістей, 2006. – С. 330.

профспілки. Характерним прикладом є Німеччина, де закон 1967 р. забороняє фінансування політичних партій профспілками. Мета подібних обмежень – зашкодити політизації неполітичних об'єднань.

Скандали, що пов'язані з приватним фінансуванням діяльності політичних партій, постійно з'являються в країнах з розвинутою економікою. Так, наприклад, у Німеччині у 2000 р. Гельмута Коля примусили піти у відставку з посади почесного голови Союзу Християнських демократів після викриття нелегальних пожертв на користь ХДС. В результаті цього скандалу ХДС втратив 3,5 млн дол. на державних субсидіях та сплатив 20,5 млн дол. штрафів. Без перебільшення можна сказати, що в європейських країнах постійно виникають корупційні скандали та громадські дискусії щодо користи, яку отримують партії від своїх “політичних інвестицій”. У Франції, Італії, Іспанії та ряді інших країн нещодавно було викрито незаконні способи приватного фінансування великих партій, що відчутно відбилося на репутації політиків найвищих рангів.

Сьогодні в Україні держава не може взяти на себе витрати на утримання політичних партій, оскільки це потребує зайвих бюджетних коштів для необхідної підтримки партійної діяльності. Вихід – збільшення приватного фінансування діяльності політичних партій.

Разом з тим збільшення приватного фінансування тягне за собою таке негативне явище, як посилення корупції в партійному середовищі. Цей негатив посилюється тим, що ст. 17 чи будь-яка інша стаття Закону України “Про політичні партії в Україні”¹² не передбачає отримання фінансового звіту про доходи і видатки, звіту про обсяг та напрями використання коштів, одержаних від приватних спонсорів. Відтак, не передбачені законом і будь-які санкції до політичних партій за використання коштів приватних фізичних та юридичних осіб.

Одержати ж достовірну інформацію щодо приватного фінансування українських політичних партій, по-суті, неможливо, за винятком витрат на виборчу кампанію, що публікує Центральна виборча комісія. Отже, українські дослідники обмежені у можливостях проведення достовірного аналізу щодо доцільності чи недоцільності коштів, одержаних від приватних спонсорів для фінансування діяльності політичних партій.

Все це є ще одним свідченням того, що більшість депутатів Верховної Ради України не зацікавлені у встановленні дієвого контролю за використанням коштів, що надходять до бюджетів політичних партій від приватних спонсорів. Така законодавча норма є більше винятком, ніж правилом у країнах з розвинутою економікою і вона, на наш погляд, потребує відповідної редакції у Законі України “Про політичні партії в Україні”.

Накопичений досвід приватного фінансування політичних партій європейських країн наочно засвідчує, що запровадження систематичного контролю за виконанням законів у сфері політичних фінансів є цілком виправданим.

¹² Закон України “Про політичні партії в Україні” // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23, зі змінами до цього Закону від 25.03.2004 № 1665-IV.